

Eugeniusz Rydz

Instytut Geografii
Pomorska Akademia Pedagogiczna
Słupsk

Mariusz Miedziński

Zespół Szkół Gospodarki Żywnościowej
w Gościnie

**KOLONIZACJA TURYSTYCZNA
NA PRZYKŁADZIE GMINY USTRONIE MORSKIE**

Wstęp

Przełom XX i XXI wieku charakteryzuje się niespotykanym tempem przemian, które objęły wszystkie dziedziny życia. Jedną z nich jest turystyka, która w porównaniu z innymi, podobnymi do niej zjawiskami, ma szczególne tempo rozwoju. W zasadzie do dzisiaj nie potrafimy dać jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, jak to się stało, że wystarczyło zaledwie kilkadziesiąt lat, aby turystyka – przez wieki mająca charakter wybitnie elitarny – przekształciła się w zjawisko masowe, w którym uczestniczą miliony osób na całym świecie (Alejziak 1999). W tym samym czasie stała się jedną z najbardziej rozwiniętych i nowoczesnych dziedzin gospodarki światowej. Jak wykazują badania (np. Jackowski, Warszńska 1978; Liszewski 1995; Kowalczyk 1994), rozwój turystyki został wywołany przez czynniki, których siła oddziaływania nie wykazuje zasadniczo tendencji słabnących. Większość raportów i prognoz sugeruje, że w najbliższych latach turystyka będzie najszybciej rozwijającą się gałęzią gospodarki. Podkreślić należy, że wyjątkowo szybko reaguje ona na zmieniające się warunki gospodarcze, społeczne, środowiskowe i technologiczne. Pod ich wpływem na rynku turystycznym zachodzą wieloaspektowe przeobrażenia potrzeb, motywacji i preferencji turystów, a także działalności organizatorów turystyki.

Nowe tendencje w turystyce są również pochodną zmian geopolitycznych, szerszego wykorzystania nowoczesnych technologii, w tym zwłaszcza urządzeń komputerowych i telekomunikacyjnych. Następuje globalizacja działalności turystycznej. Zacieranie się granic w prowadzeniu działalności gospodarczej należy do najważniejszych cech gospodarki światowej na przełomie wieków. Zjawiska te z całą siłą ujawniają się w procesie kolonizacji turystycznej w różnej skali układów przestrzennych.

Wiele przemawia za tym, że dość intensywna kolonizacja turystyczna jest procesem, który zaczął się w Polsce w latach 70. Dotyczy ona stref podmiejskich wielkich i średnich miast, a także „drugich domów” (Kowalczyk 1994). Coraz lepsza dostępność wielu nieznanych dotychczas obszarów oraz naturalna potrzeba zaspokojenia ciekawości powodują zainteresowanie nowymi terenami i sposobami spędzania wolnego czasu. Dotyczy to szczególnie rejonów wysoko zurbanizowanych – potrzeba wypoczynku mieszkańców tych terenów wynika także, a może przede wszystkim z konieczności regeneracji sił psychofizycznych. Z tych m.in. względów strefy podmiejskie, szczególnie dużych miast, a także rejon o atrakcyjnych walorach przyrodniczych stały się obszarami zainteresowań osób poszukujących ciszy, spokoju, swego rodzaju ucieczki od wielkomiejskiego hałasu i szybkiego tempa życia (Włodarczyk 1999).

Dążenie do życia w możliwie bliskim kontakcie z przyrodą jest we wszystkich środowiskach społecznych jedną z podstawowych cech współczesnej kultury, zwłaszcza w cywilizacjach najwyżej rozwiniętych. Tradycje wyjazdów wypoczynkowych na tereny o bogatych walorach przyrodniczych i do miejscowości atrakcyjnych pod względem turystycznym przyczyniają się do zmiany zarówno całej sieci osadniczej, jak i w obrębie poszczególnych jednostek (Dziegieć 1995).

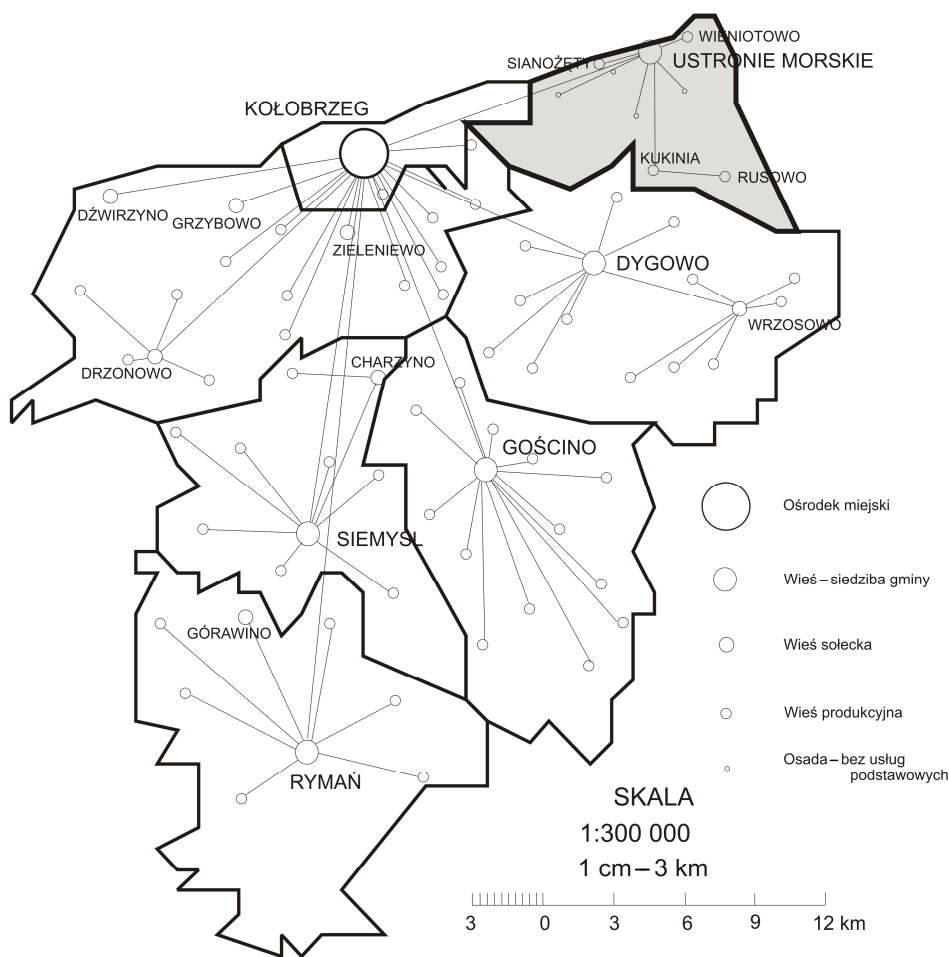
Współczesna działalność turystyczna zdaniem S. Liszewskiego (1995) w bardzo różny sposób eksploatuje przestrzeń geograficzną, poczynając od eksploracji czy penetracji, kończąc na kolonizacji, a nawet urbanizacji, czyli trwałej organizacji i zagospodarowaniu przestrzeni przez turystów na ich użytek. Przemiany przestrzeni nadmorskich dokonujące się pod wpływem ruchu turystycznego można wyraźnie zaobserwować na terenie gmin Dziwnów, Rewal, Mielno czy stanowiącej przedmiot badań gminy Ustronie Morskie¹. Turystyka bowiem poszukuje najlepszych i najatrakcyjniejszych przestrzeni. Kompleksowość i głębokość zmian zachodzących pod wpływem rozwoju turystyki może spowodować, że coraz wyraźniej będą ujawniać się negatywne następstwa ekspansji turystycznej i nasilać konflikty funkcjonalne w układzie „środowisko naturalne – turystyka” oraz „turystyka – inne rodzaje działalności gospodarczej”, zarówno w skali lokalnej, jak i regionalnej (Maik 2001).

Zasadniczym celem opracowania jest przedstawienie – na tle ogólnie zarysowanych problemów – złożonego procesu kolonizacji turystycznej gminy Ustronie Morskie jako układu funkcjonalno-przestrzennego, zarówno w formie fizycznogeograficznej, jak i społeczno-ekonomicznej. Dokonana również zostanie próba oceny czynników, które w istotny sposób wpłynęły na rozwój turystyki w gminie oraz na zmiany ruchu turystycznego, ze szczególnym uwzględnieniem ostatnich 20 lat. W opracowaniu zwrócono również uwagę na dalsze koncepcje rozwoju turystyki, wyrażone przez mieszkańców.

¹ W opracowaniu wykorzystano materiały pochodzące z pracy magisterskiej M. Miedzińskiego *Kolonizacja turystyczna gminy Ustronie Morskie w latach 1960-2000*, przygotowanej w Zakładzie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Turystyki Instytutu Geografii PAP pod kierunkiem prof. dra hab. Eugeniusza Rydza. Praca ta została nagrodzona, zajmując III miejsce na ogólnopolskim konkursie prac magisterskich, organizowanym przez Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Geograficznego.

1. Ogólna charakterystyka gminy Ustronie Morskie

Gmina ustronńska położona jest na Pobrzeżu Koszalińskim, w obrębie dwóch mniejszych jednostek: Wybrzeża Słowińskiego i Równiny Białogardzkiej (Kondracki 2000). Wybrzeże Słowińskie obejmuje na obszarze gminy wąski pas lądu, na którego krajobraz składają się: plaża, nadmorskie wydmy, a także lokalne zabagnienia oraz pagórki i obniżenia wytopiskowe. Obszar należący do Równiny Białogardzkiej obejmuje południową część gminy, na którą składa się falista wysoczyzna moreny dennej, przecinana zespołami dolin erozyjnych, obniżen wytopiskowych oraz zespołów lub pojedynczych pagórów kemowych (Kondracki 2000). Północną granicę stanowi brzeg Morza Bałtyckiego długości 11,4 km, od zachodu gmina łączy się z miastem i gminą Kołobrzeg. Od południa sąsiaduje z gminą Dygowo, a od wschodu z gminą Będzino (ryc. 1).

Ryc. 1. Układ sieci osadniczej gminy Ustronie Morskie na tle powiatu Kołobrzeg w 2000 r.

Mimo niewielkiej powierzchni (57,0 km²) i nadmorskiego położenia, rzeźba terenu jest tu dość urozmaicona (wzniesienia i występowanie form geomorfologicznych). Zalicza się ją do rzeźby młodoglacjalnej. Od linii brzegowej teren lekko wznosi się, osiągając tuż za klifami około 5-7 m n.p.m., zaś w głębi lądu sięga wysokości 33 m n.p.m. (Krzywa Góra). Zasadniczo układ form krajobrazowych można określić jako równoleżnikowy. Ułożone są one pasmowo, wśród nich wyróżnić można (Kępińska 1982):

- plaże, zbudowane z utworów drobnoziarnistych, szerokości średnio 25 m,
- wały wydmore, które występują tylko na krótkich odcinkach brzegu morskiego i są przeważnie zalesione,
- wysoczyzny moreny dennej, która jest płaską lub lekko falistą częścią obszaru i charakteryzuje się niewielkimi deniwelacjami. Obszar ten urozmaicają wzniesienia będące pagórkami moreny czołowej lub kemami.

Cztery kompleksy leśne zajmują około 25% ogólnej powierzchni gminy. Największy z nich jest Las Kołobrzeski o powierzchni ponad 14 km². Trzy pozostałe, położone w części wschodniej, są już znacznie mniejsze.

Istotnym elementem środowiska przyrodniczego, wpływającym na atrakcyjność turystyczno-wypoczynkową, są warunki klimatyczne. Badania pomiarowe prowadzone na stacji meteorologicznej w Kołobrzegu, które przyjmuje się za reprezentatywne dla Ustronia Morskiego, wskazują, że średnia wieloletnia temperatura roczna wynosi 7,5-7,9°C, zaś w okresie wiosenno-letnim 13,5-14°C. Liczba dni gorących waha się od 8 do 13. Średnia roczna wielkość opadów atmosferycznych wynosi 550-650 mm, w tym na maj-lipiec przypada 160-180 mm (Kępińska 1982). Klimat ma cechy klimatu morskiego, silnie bodźcowego. Jego elementami są mikroklimaty, jod i aerozol morski oraz duża częstotliwość dni wietrznych. Klimat ten ma zatem cechy lecznicze i kuracyjne.

Ważnym elementem roślinności gminy Ustronie Morskie są ekosystemy leśne. Zieleni i klimat silnie oddziałują na człowieka, mają bowiem wartości psychostymulacyjne i terapeutyczne. Pozwalają regulować stan układu neurovegetatywnego, likwidować stresi, zmęczenie i napięcia psychiczne (Krzyszowska-Kostrowicka 1995). Środowisko przyrodnicze stanowi grupę środków w lecznictwie uzdrowskim (Bronikowska-Chmej 1991). Dzięki wspaniałym terenom leśnym i nadmorskim oraz bliskości uzdrowiska Kołobrzeg możliwe jest stosowanie wielu naturalnych metod leczniczych. Zalicza się do nich:

- talasoterapię (kinezyterapię), czyli spacerowanie według wskazań lekarza,
- talasoterapię, czyli wykorzystanie czynników występujących nad morzem (kąpiele słoneczne, morskie oraz aerozol morski),
- klimatoterapię, czyli leczenie bodźcowe poprzez zmiany bodźców termicznych, fotochemicznych, mechanicznych, elektrycznych, ściśle powiązanych z pogodą (Trzeciak 1996, s. 18-36).

Cenne walory przyrodnicze i klimatyczne są magnesem przyciągającym turystów i letników. Wśród lasów i parków powstały gospodarstwa agroturystyczne, zwłaszcza w południowej części gminy, gdzie następuje intensywny rozwój budownictwa (Wieniotowo, Gwizd, Sianożęty) do obsługi ruchu turystyczno-wypoczynkowego.

Bardzo ważnym elementem, wpływającym na atrakcyjność turystyczną określonej miejscowości lub obszaru, jest dostępność komunikacyjna. Na terenie gminy znajdują się odcinki dróg krajowych, powiatowych i gminnych. Najważniejszy dla układu komunikacyjnego jest odcinek drogi krajowej nr 11 relacji Kołobrzeg–Poznań. Sam fakt, że szybciej można nią dojechać z głębi kraju do Ustronia Morskiego niż do Kołobrzegu, już jest ważnym czynnikiem wzmacniającym pozycję omawianej gminy. Przez jej teren przebiega również jednotorowa linia kolejowa relacji Kołobrzeg–Koszalin. Jest to odcinek długości 13,2 km, przy którym znajduje się stacja kolejowa Ustronie Morskie oraz dwa przystanki: w Bagiczu i Łosinie Koszalińskim. Stacja kolejowa w Ustroniu Morskim jest skomunikowana ze wszystkimi pociągami kursującymi na tej trasie kolejowej. Jest to stacja postojowa dla pociągów ekspresowych, pospiesznych, hotelowych i osobowych.

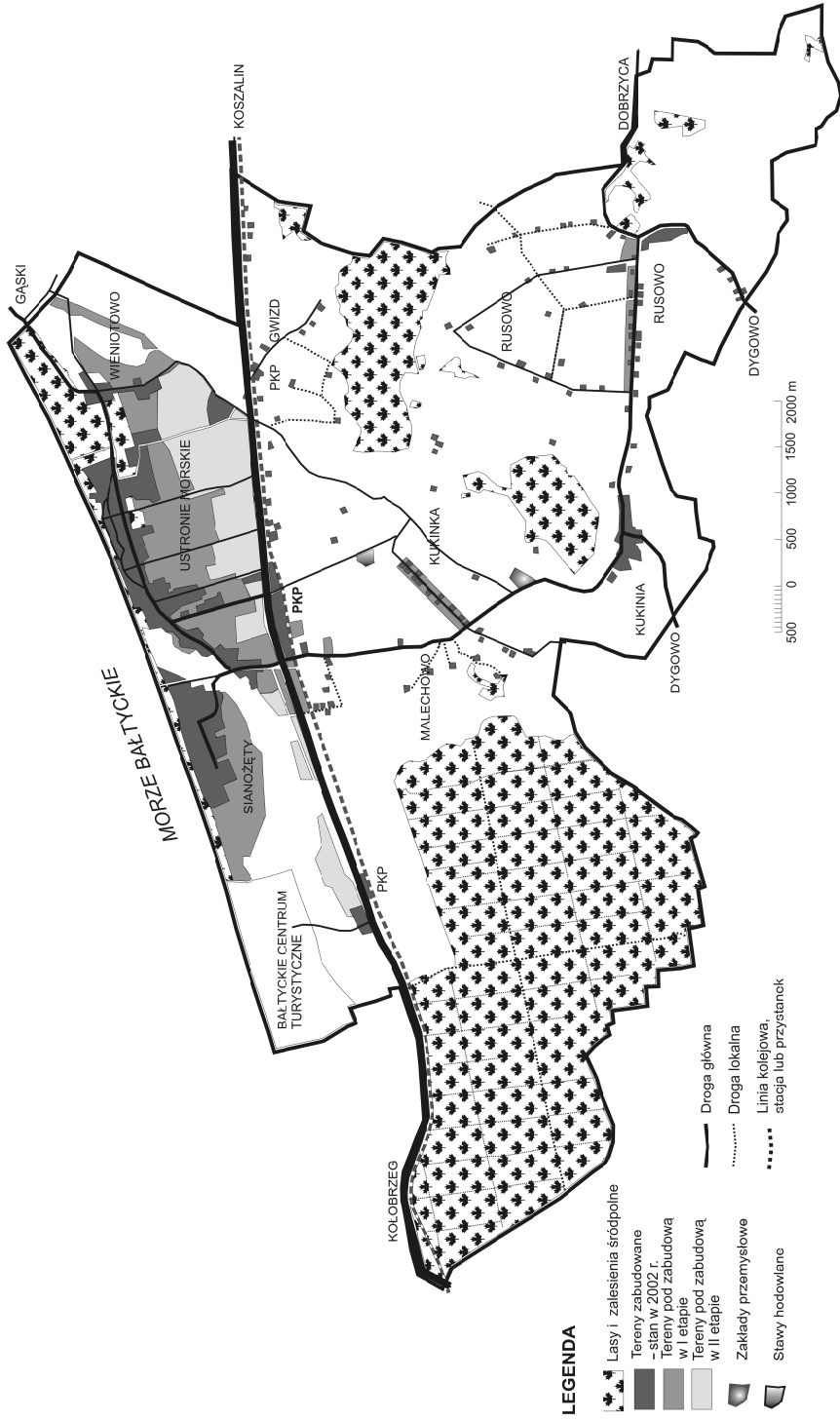
2. Lokalizacja i struktura funkcjonalna jednostek osadniczych

Sieć osadnicza gminy Ustronie Morskie jest dość zróżnicowana, ale jej układ przestrzenny jest czytelny (ryc. 2). Znajduje się tu 12 miejscowości o różnych funkcjach i liczbie ludności, w których w końcu 2002 r. mieszkało 3560 osób. Najważniejszy jest zespół wsi Ustronie Morskie–Sianożęty oraz ściśle z nimi związane wieś Wieniotowo i osada Olszyna. Miejscowości te mają położenie typu nadmorskiego w odmianie brzeżnej. Południową część Sianożęt, zachodni skraj Ustronia Morskiego oraz Olszynę można zaliczyć do typu dolinnego w odmianie krawędziowej prostej, brzeżnej, częściowo na stoku łagodnym. Podobnie ulokowana jest część wsi Wieniotowo, sąsiadująca z Łosińskimi Lasami.

Miejscowość Ustronie Morskie liczy 2030 mieszkańców i pełni funkcje turystyczno-usługowe, obsługi gminy, rolnictwa oraz ośrodka usługowego III rzędu. Charakterystyczną cechą zabudowy jest bardzo duże przemieszanie terenów funkcjonalnych, a także pojedynczych domów, duża intensywność zabudowy i gęstość rozmieszczenia budynków na terenach zainwestowanych. Mimo rozległości przestrzennej tej jednostki osadniczej zauważa się dominację kilku ulic, które zostały dość intensywnie zabudowane. Ulice te są ściśle związane z obszarami zainwestowania.

Centrum Ustronia Morskiego zamieszkuje około 1200 osób. Przeważa w nim zabudowa 2-3-kondygnacyjna, która łączy funkcje usługowo-handlowe z funkcjami mieszkaniowymi. Koncentrują się tu obiekty wczasowe i wypoczynkowe oraz instytucje użyteczności publicznej.

Typową miejscowością letniskową jest także wieś Sianożęty. Poza sezonem zamieszkuje ją 376 osób, natomiast w sezonie letnim liczba mieszkańców wzrasta do ponad 3000 osób. Centrum miejscowości, położone najbliżej morza, skupia typowe obiekty turystyczne. Na wschód od Ustronia Morskiego położona jest wieś Wieniotowo, którą na stałe zamieszkuje 229 osób. Funkcjonuje tutaj 13 oficjalnie działających kwater turystycznych, które są w jakimś stopniu potwierdzeniem istniejącej kolonizacji turystycznej. Wymienione trzy miejscowości tworzą wzdłuż brzegu morskiego interesujący układ równoleżnikowy, ściśle związany z urbanizacją turystycz-

Ryc. 2. Sieć komunikacyjna gminy Ustronie Morskie w 2002 r.

ną tego terenu. Pozostałe miejscowości położone na terenie gminy odgrywają już znacznie mniejszą rolę w obsłudze ruchu turystycznego, choć w ostatnich latach obserwuje się ich aktywizację w świadczeniu usług dla osób wypoczywających nad morzem (wynajem kwater po preferencyjnych cenach oraz wyżywienie). Pewien wpływ na aktywizację odległych o 5-10 km od morza miejscowości Kukinka, Rusowo i innych ma oczywiście fakt, że zdecydowana większość przyjeżdżających nad morze turystów dysponuje własnymi samochodami, co umożliwia w miarę dogodne przemieszczanie się.

Można przyjąć, że zabudowa mieszkaniowa skupia się w wąskim pasie między wybrzeżem Bałtyku a linią kolejową Kołobrzeg–Koszalin. Tym samym tereny przeznaczone pod budownictwo znajdują się w bliskim sąsiedztwie Bagiczka, Sianożęt, Ustronia Morskiego i Wieniotowa. Pozostały obszar gminy w większości zajmują użytki rolne oraz kompleksy leśne.

3. Kolonizacja turystyczna gminy Ustronie Morskie po 1950 r.

Pierwsze inwestycje turystyczne wykorzystywały bazę, która pozostała we wsi Ustronie Morskie po II wojnie światowej. W ogromnej większości były to obiekty budowane przed 1920 r. Na początku lat 50. cała państwowa baza turystyczna była zgrupowana w obiektach Funduszu Wczasów Pracowniczych – w pięciu ośrodkach wczasowych. Wówczas jeszcze nie było ośrodków zakładowych lub zorganizowanej prywatnej działalności turystycznej. Oprócz 700 miejsc noclegowych znajdowały się tu również obiekty towarzyszące (2 kawiarnie, 5 sal jadalnych, 4 świetlice, centralna biblioteka i czytelnia). Domy wczasowe FWP świadczyły zatem usługi żywieniowe, kulturalno-rozrywkowe oraz hotelarskie. Nadmienić należy, że wcześniej, bo od 1946 r. do 1950 r., część obiektów po modernizacji przejściowo była wykorzystywana przez Państwowy Zarząd Uzdrowisk. W kilku niedużych obiektach sanatoryjnych prowadzone były usługi lecznicze również w późniejszym okresie.

Dość istotne zmiany nastąpiły w latach 60. ubiegłego stulecia. Polegały one zasadniczo na budowie dużych ośrodków wczasowych i wypoczynkowych. Szczególnie szybki wzrost realizowanych inwestycji turystycznych nastąpił w pierwszej połowie lat 70. Według przyjętego do realizacji planu zagospodarowania przestrzennego gminy Ustronie Morskie rozwój infrastruktury turystycznej miał się zwiększać o prawie 14% każdego roku. Był to początek wielkiej rozbudowy zarówno Ustronia Morskiego, jak i budowy wczasowej wsi Sianożęty. Intensywna kolonizacja turystyczna trwała do 1977 r. Standardowy obiekt wznoszony w tym czasie miał od 100 do 300 miejsc noclegowych. Nowo budowane obiekty starano się wyposażać w węzły sanitarne. W osobnym budynku najczęściej lokalizowano niezbędne dla funkcjonowania obiektu turystycznego zaplecze (np. stołówkę, zaplecze gastronomiczne i świetlicę, wypożyczalnię sprzętu telewizyjnego). Dość często w sąsiedztwie dużych obiektów znajdowały się domki campingowe, które były na przełomie lat 60. i 70. charakterystycznym elementem kolonizacji turystycznej w strefie nadmorskiej. Wykorzystywane one były jako miejsca noclegowe dla turystów i wczasowiczów oraz niekiedy jako pomieszczenia dla sezonowej kadry. W Ustroniu Morskim

w latach 70. funkcjonowały 3 duże branżowe ośrodki prowadzące działalność sanatoryjną pod bezpośrednim nadzorem Branżowego Ośrodka Lecznictwa Uzdrawiskowego w Kołobrzegu. Każdy z nich miał bazę zabiegową pozwalającą wykonywać inhalacje, zabiegi z parafiny, masaże, kąpiele solankowe i fizykoterapię.

W założeniach do planu zagospodarowania przestrzennego gminy przyjęto, że Ustronie Morskie będzie centrum turystycznym z ośrodkami wczasowo-sanatoryjnymi.

Tabela 1

Obiekty turystyczne, miejsca noclegowe, korzystający i udzielone noclegi w gminie Ustronie Morskie w latach 1975-2000

Lata	Liczba obiektów	Miejsca noclegowe ogółem	W tym całoroczne	Korzystający	W tym z zagranicy	Udzielone noclegi	W tym z zagranicy
1975*	bd	10 149	53	60 964	150	852 374	2100
1980*	bd	11 206	bd	76 900	bd	1 036 067	bd
1981*	95	11 276	242	68 702	bd	90027	bd
1982*	102	11 151	251	66 517	bd	848 216	bd
1983*	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd
1984*	91	11 225	273	73 086	bd	933 075	bd
1985*	94	11 986	242	78 312	bd	1 006 033	bd
1986*	92	11 470	315	67 580	bd	882 387	bd
1987*	101	11 904	432	69 977	bd	908 462	bd
1988*	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd
1989*	99	11 584	581	70 531	bd	873 160	bd
1990*	98	10 559	132	48 375	bd	566 335	bd
1991*	86	8676	229	41 393	bd	550 325	bd
1992*	77	7701	bd	39 545	bd	505 180	bd
1993*	70	7178	684	38 833	bd	493 065	bd
1994	bd	8403	1253	47 733	731	608 144	bd
1995	64	7017	1165	41 679	bd	524 919	bd
1996	81	8462	1794	49 652	556	677 883	bd
1997	124	9095	2114	53 420	484	656 704	1804
1998	114	8189	1285	51 841	472	610 428	4624
1999	121	8284	1433	50 490	461	570 725	4655
2000	62	7621	1359	59 445	543	557 540	5915

* – w tych latach zsumowano dane z obiektów wczasowych i turystycznych, bez kwater prywatnych
 Źródło: Roczniki statystyczne woj. koszalińskiego z lat 1995-1998, woj. zachodniopomorskiego z lat 1999-2000, WUS w Koszalinie

nymi, zaś Sianożęty pozostaną miejscowością typowo wczasową. Miejscowości te miały dysponować odpowiednio 10 000 i 7000 miejsc noclegowych. Czas realizacji tych założeń miał wynosić 15 lat.

Z perspektywy 2004 r. można stwierdzić, że nie wszystkie założenia się sprawdziły. Początki kryzysu gospodarczego w drugiej połowie lat 70. powodowały nie tylko opóźnienia w realizacji inwestycji, ale także skreślenia kolejnych planowanych lub rozpoczętych przedsięwzięć, szczególnie w dziedzinie infrastruktury technicznej. Choć doszło do znacznego rozwoju bazy turystycznej, pogorszyła się jakość jej funkcjonowania. Przekroczenie liczby 10 000 miejsc noclegowych już w 1975 r. w ośrodkach różnych zakładów pracy, przedsiębiorstw i central, przy jednoczesnym niedorozwoju sieci infrastrukturalnej, zaczęło wskazywać na objawy przeinwestowania terenu i naruszenia bariery chłonności turystycznej.

Z dostępnych materiałów statystycznych GUS wynika, że w ostatnich 25 latach były dwa rekordowe sezony w ruchu turystycznym. W 1980 r. przebywało na terenie gminy 76 900 turystów, którym udzielono aż 1 036 067 noclegów, a w 1985 r. przyjęto 78 312 turystów, którym udzielono 1 006 033 noclegów. Nigdy więcej oficjalnie nie udało się osiągnąć takiego stopnia wykorzystania istniejącej infrastruktury turystycznej. Państwowa i spółdzielcza kolonizacja turystyczna opierała się na działalności aż 123 ośrodków, które dysponowały łącznie 11 986 miejscami noclegowymi (tab. 1).

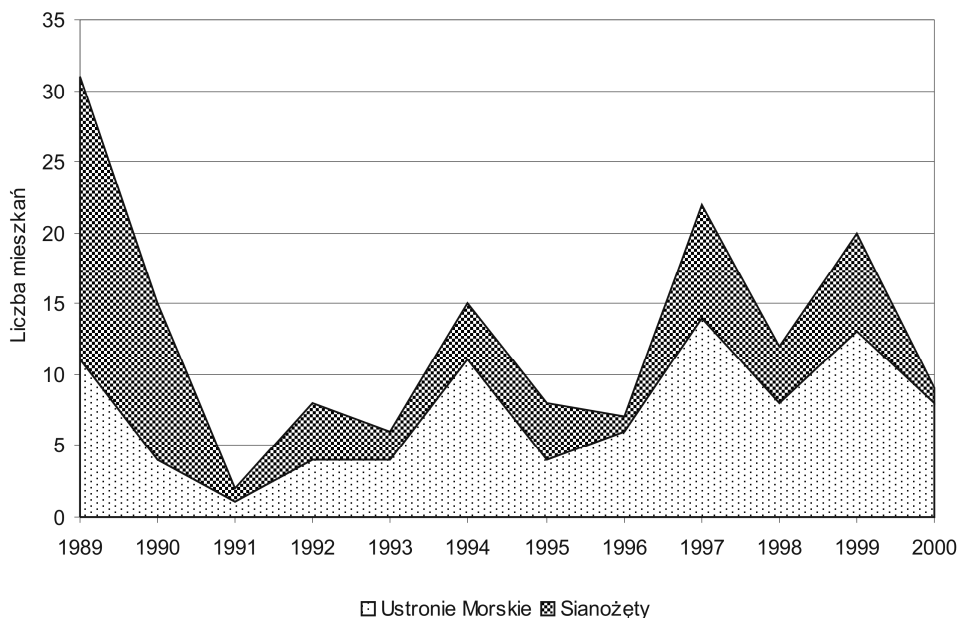
Okres zmian systemowych okazał się mniej korzystny dla funkcjonowania państwowych i spółdzielczych podmiotów gospodarczych. Znaczna większość z nich poddana została restrukturyzacji własnościowej. Niektóre ośrodki upadały, część

Tabela 2

Zezwolenia na budowy według rodzaju inwestycji wydane w latach 1989-2000

Rodzaj inwestycji	Liczba	Udział %
Zabudowa mieszkaniowa	174	35,29
Zabudowa handlowa i gastronomiczna	93	18,90
Zabudowa przemysłowo-składowa	47	9,53
Zabudowa letniskowa	29	5,88
Zabudowa gospodarcza	28	5,68
Zabudowa usługowa	26	5,27
Zabudowa wczasowa	24	4,87
Zabudowa garażowa	20	4,06
Infrastruktura techniczna	22	4,46
Obiekty użyteczności publicznej	7	1,42
Modernizacje i rozbiórki	23	4,64
Razem	493	100,00

Źródło: Rejestr zezwoleń na budowę wydanych przez Urząd Gminy w Ustroniu Morskim w latach 1988-2000, materiały uzyskane w UG w Ustroniu Morskim

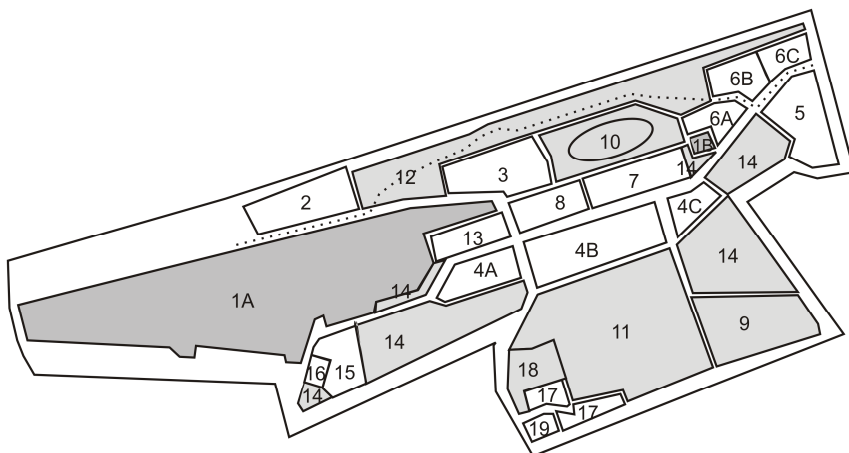
Ryc. 3. Przyrost zasobów mieszkaniowych w Ustroniu Morskim i Sianożętach w latach 1989-2000

zmieniała właścicieli, wykupywana przez osoby prywatne lub spółki pracownicze. Przeprowadzone badania wskazują, że w latach 90. nastąpiło wyraźne ożywienie w indywidualnych inwestycjach (tab. 2), a także modernizacji i przebudowie już istniejących. Udzielono wielu zezwoleń na budowę obiektów mieszkaniowych, handlowo-gastronomicznych i usługowych. Znacznie wzbogaciła się zatem sieć tych placówek. Inwestycje mieszkaniowe koncentrowały się w Ustroniu Morskim i Sianożętach (93,0% budowanych w gminie mieszkań; ryc. 3). Nastąpił wzrost liczby mieszkańców – w ciągu 11 lat o 270 osób w Ustroniu Morskim i o 136 osób w Sianożętach. Najwięcej budynków mieszkalnych przekazano w 1989 r., a następnie w 1997 r. Z przeprowadzonych badań wynika, że co druga inwestycja w tych miejscowościach związana jest z szeroko pojętą kolonizacją turystyczną. Wskazuje na to nie tylko wielkość budynków, ale również ich przystosowanie do przyjmowania turystów (np. oddzielne pokoje z węzłami sanitarnymi, często pozbawione pomieszczeń kuchennych, jedynie z miejscami do przygotowywania posiłków). Na jeden nowy budynek przypadają średnio 2 osoby, można zatem wnioskować, iż większość domów mieszkalnych to budynki letniskowe lub „drugie domy”.

Przeprowadzona analiza przyrostu naturalnego według danych USC w Ustroniu Morskim oraz liczby wydanych zezwoleń na budowę pozwala przypuszczać, iż na terenie miejscowości: Sianożęty, Ustronie Morskie i Wieniotowo (położonych w strefie brzegowej) wysoki jest udział kolonizacji turystycznej w zabudowie mieszkaniowej, bowiem połowa budynków może służyć celom letniskowym i rekreacyjnym. Należy zaznaczyć, że oprócz obiektów prywatnych do bazy turystycznej dołączyły po 1990 r. prawie wszystkie sprywatyzowane były zakładowe ośrodki wczasowe.

Badania, które przeprowadzono, pozwalają wydzielić kilka różniących się poziomem zaawansowania etapów kolonizacji turystycznej gminy Ustronie Morskie.

- W latach 1945-1960 następuje odbudowa Ustronia Morskiego ze zniszczeń wojennych i ugruntowanie funkcji wczasowo-letniskowej, z przebudową strukturalną miejscowości (kolonizacja funkcjonalna).
- Lata 1960-1971 to czas budowy wielu nowych ośrodków wczasowych, zarówno państwowych, spółdzielczych, jak i zakładowych (państwowa kolonizacja turystyczna). Postępuje przebudowa strukturalna Ustronia Morskiego (państwowa kolonizacja funkcjonalna).
- Druga połowa lat 70. i lata 80. (1977-1989) to okres powolnej przebudowy strukturalnej Ustronia Morskiego i Sianożęt, połączonej z częściową zmianą właścicieli obiektów wczasowych. W okresie tym obserwuje się dość intensywną rozbudowę kwater prywatnych i budowę nowych w formie zabudowy mieszkaniowej (prywatna kolonizacja funkcjonalna i terytorialna).
- Lata 90. (1989-2002) to okres prywatyzacji i wykupu prawie wszystkich obiektów wczasowych będących w posiadaniu podmiotów państwowych, spółdzielczych i zakładowych, często połączonego z ich modernizacją (prywatna kolonizacja turystyczna). Trwa też swobodny, dość intensywny proces

1A – Lotnisko turystyczno-usługowe	10 – Zieleń parkowa ze „ścieżką zdrowia”
1B – Rezerwa terenu	11 – Pole golfowe z pawilonem
2 – Port jachtowy + hotel	12 – Zieleń ochronna
3 – Aquapark + hotel	13 – Muzeum lotnictwa
4A, 4B, 4C – Wioska turystyczna
(domy noclegowe, usługi, informacja)	14 – Zieleń izolacyjna
5 – Kolonia domków turystycznych	15 – Zaplecze gospodarcze „Baltic-Center”
6A – Carawaning	16 – Stacja paliw dla potrzeb lotniska i portu
6B – Pole namiotowe	17 – Zabudowa mieszkalno-usługowa
6C – Camping + zajazd + domki turystyczne	18 – Centrum informacji, parking „zaporowy”
7 – Zespół obiektów sportowych	19 – Ujęcie wody, stacja wodociągowa
8 – Terenowe urządzenia sportowe	
9 – Zagroda jeździecka + hotel	

Ryc. 4. Planowane Bałtyckie Centrum Turystyczne w Bagiczu

Źródło: Starategia rozwoju gminy Ustronie Morskie na lata 2000-2010, Szczecin 2000

modernizacji i budowy nowych kwater prywatnych w zabudowie mieszkaniowej lub pensjonatowej (intensywna prywatna kolonizacja terytorialna).

- Ostatni etap (w możliwym do określenia horyzoncie czasowym) obejmuje lata 2003-2010 i będzie (według istniejących planów) związany z rozpoczynaną realizacją Bałtyckiego Centrum Turystycznego, co jest konsekwencją umowy o sprzedaży terenów pod inwestycję w Bagiczu (intensywna prywatna kolonizacja turystyczna). Pochodną tej inwestycji może być zagospodarowanie pod względem urbanistycznym terenów do linii kolejowej i drogi krajowej nr 11. Proces urbanizacji turystycznej może objąć w sumie około 2,5 km² terenów w Bagiczu, 6 km² w Sianożętach i Ustroniu Morskim. Ma szansę powstać zurbanizowana strefa turystyczna o powierzchni około 11 km², co stanowiłoby około 19% powierzchni gminy (ryc. 4).

Planowane Bałtyckie Centrum Turystyczne w Bagiczu ma stanowić kompleksowy zespół turystyki nadmorskiej, wykorzystujący walory krajoznawczo-przyrodnicze i klimatyczno-zdrowotne tej miejscowości. Plan przewiduje wybudowanie od podstaw zespołu turystycznego na około 2500 miejsc noclegowych. Składać się on będzie z wielu obiektów: hoteli, domków turystycznych, campingu-caravaningu, pola namiotowego. Przewidziane są również osiedle mieszkalno-usługowe („wioska turystyczna”) i zespół portowo-hotelowy (dla jachtów). Jeśli ta inwestycja zostanie zrealizowana, będzie to największy kompleks turystyczny w Polsce. Dodatkową jej zaletą jest szczególny turystyczny „efekt mnożnikowy”. Można przypuszczać, że dzięki tej inwestycji napłyną dodatkowe fundusze na rozwój nie tylko całej branży turystycznej gminy Ustronie Morskie, ale całego regionu kołobrzeskiego.

4. Podmioty prowadzące działalność turystyczną na terenie gminy

Kolonizacja turystyczna w latach 1960-2002 była prowadzona przez inwestorów rozumianych jako osoby prawne oraz osoby fizyczne, w tym aż do 1990 r. najczęściej przez osoby prawne. Osoby fizyczne, zarówno mieszkańcy gminy, jak i innych regionów kraju, na szerszą skalę rozpoczęły budowę obiektów turystycznych (domów i obiektów usługowych) dopiero po 1990 r. Aż do 1982 r. osoby prywatne nie mogły oficjalnie prowadzić wynajmu miejsc noclegowych. Właściciele pomieszczeń (pokoi) przeznaczonych na wynajem mieli formalny obowiązek korzystania z usług pośrednika państwowego, jakim w przypadku gminy Ustronie Morskie było Kołobrzeskie Przedsiębiorstwo Turystyczne „Bałtywia”. Dopiero uwolnienie prywatnych kwatordawców od obowiązku korzystania z państwowego pośrednika i prywatyzacja bazy turystycznej od 1990 r. spowodowały prawie zupełne odwrócenie sytuacji. Aktualnie niemal cała baza turystyczna jest sprywatyzowana, zaś charakter „uspołeczniony” mają obiekty należące do Katowickiego Holdingu Węglowego, w którym większość udziałów należy do Skarbu Państwa, a także obiekty FWP, AWF Poznań i częściowo Zakładów Naprawy Taboru Kolejowego w Gliwicach, Oleśnicy i Łapach².

² Tematyka artykułu nie obejmuje procesów prywatyzacyjnych wielkich polskich przedsiębiorstw, dlatego trudno sprawdzić i ocenić, do jakiej części holdingu czy koncernu należy dany ośrodek,

Z bezpośrednich badań terenowych w gminie Ustronie Morskie wynika, że w końcu 2001 r. działalność turystyczną prowadzono w 147 obiektach nie zaliczanych do grupy kwater prywatnych oraz gospodarstw agroturystycznych. Zarejestrowanych było również 209 kwater turystycznych i 13 gospodarstw agroturystycznych. Wymienione obiekty dysponowały łącznie 15 676 miejscami noclegowymi. Znaczna liczba miejsc noclegowych nie jest zarejestrowana w oficjalnych statystykach. Na przykład w Sianożętach jest 100 budynków mieszkalnych nie udzielających oficjalnie wczasowiczom noclegów, w Ustroniu Morskim liczba ta sięga 200 obiektów. Dokonując bardzo ostrożnego szacunku, że w co drugim z 300 budynków znajduje się 10 miejsc noclegowych, całkowitą bazę noclegową gminy Ustronie Morskie można obliczyć na ponad 17,5 tys. miejsc (tab. 3). Dodając do tej liczby 3479 stałych mieszkańców w 2002 r., otrzymujemy, że w gminie Ustronie Morskie podczas sezonu letniego przebywa łącznie około 21 000 mieszkańców. Jest to zatem prawie 6-krotny wzrost, będący wynikiem dużego zainwestowania turystycznego. Potwierdzeniem tego jest wskaźnik Deferta, który wynosi 492,7. Zakładając istnienie tylko oficjalnie potwierdzonej bazy noclegowej, możemy obliczyć, że wskaźnik

Tabela 3

Baza turystyczna gminy Ustronie Morskie w latach 1978-2001

Wyszczególnienie	1978	1988				2001			
	miejsca ogółem	obiekty ogółem	miejsca			obiekty ogółem	miejsca		
			sezon	cały rok	ogółem		sezon	cały rok	ogółem
Ośrodki wczasowe zakładowe	8390	90	7010	1500	8510	121	9209	2201	11 410
Ośrodki kolonijne	1570	9	800	1008	1808	6	985	-	985
Pola campingowe i namiotowe	540	5	590	-	590	11	984	-	984
Kwarty prywatne	1800	273	4715	-	4715	209	3641	-	3641
Gospodarstwa agroturystyczne	-	10	35	70	105	13	66	133	199
Hotele	-	3	-	170	170	4	-	147	147
Motele	-	1	-	18	18	1	24	-	24
Pensjonaty	-	1	110	110	220	1	100	-	100
Razem	12 300	392	13 260	2876	16 136	366	15 009	2481	17 490

Źródło: Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Ustronie Morskie 1978 r., s. 36; Strategia rozwoju gminy Ustronie Morskie 2000 r., s. 33; Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ustronie Morskie 2000 r., s. 13

tym bardziej, że ze względów marketingowych brakuje informacji, czy jest to jeszcze część społeczności, czy już istnieje w formie spółki pracowniczej, spółki wydzielonej, zależnej czy samodzielnie funkcjonującej na rynku jako podmiot prywatny.

Deferta osiąga 382,1³. W obu przypadkach obliczone wskaźniki świadczą o wysokiej randze turystyki w gospodarce gminy.

Potwierdzeniem istotnej roli turystyki w gminie ustroniejskiej jest porównanie liczby miejsc noclegowych w sezonie letnim ze zużyciem wody i odprowadzaniem ścieków według danych Spółki Wodno-Ściekowej w Ustroniu Morskim (tab. 4). Zaznaczyć należy, że pewne różnice między zużyciem wody i odprowadzaniem ścieków wynikają z istnienia prywatnych ujęć oraz nielegalnych zrzutów ścieków.

Tabela 4

Potwierdzone zużycie wody i odprowadzanie ścieków oraz potwierdzona i szacowana liczba ludności w gminie Ustronie Morskie w sezonie letnim i zimowym w roku 2002

Wyszczególnienie	Jednostka	Poza sezonem	W sezonie	Różnica
Zużycie wody	m ³ /dobę	293,6	1 710,50	5,83
Odprowadzane ścieki	m ³ /dobę	424,4	1 918,10	4,52
Liczba ludności potwierdzona	osoby	3479	16 772	4,82
Liczba ludności szacowana	osoby	3479	20 622	5,93

Źródło: dane USC w Ustroniu Morskim; dane statystyczne uzyskane na potrzeby naukowe w Spółce Wodno-Ściekowej w Ustroniu Morskim

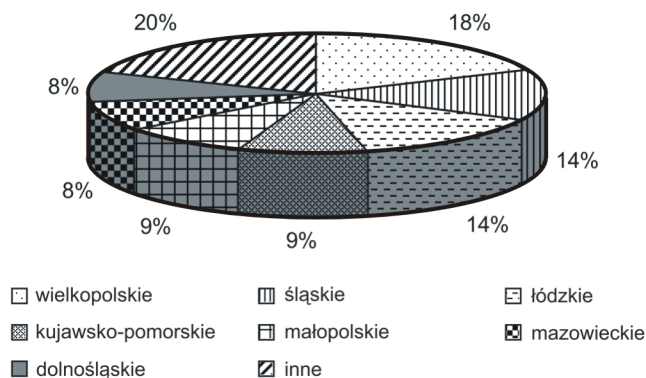
Wydaje się, iż powyższe porównanie jest dowodem, że przedstawiona wcześniej teza o większej liczbie miejsc noclegowych w Ustroniu Morskim niż sugerowałaby to oficjalna statystyka, jest słuszna. Potwierdzeniem zgłoszonych 13 293 miejsc noclegowych oraz kolejnych 3850 miejsc nie zarejestrowanych może być także wskaźnik Deferta w 1994 r. (Szwichtenberg 1995, s. 17). Wówczas gminę Ustronie Morskie zamieszkiwało 3446 osób, a wskaźnik Deferta wynosił 420,0, co odpowiada 14 473 miejscom noclegowym. Od 1994 r. Ustronie Morskie znacznie się rozbudowało, zaś ośrodków i miejsc w bazie zorganizowanej nie ubyło. Można zatem przyjąć, że od 1994 r. do 2002 r. mogło przybyć ponad 1000 nowych miejsc noclegowych w kwaterach prywatnych i w „drugich domach”. Potwierdzeniem stale zwiększającej się bazy noclegowej są udzielone zezwolenia na rozbudowę już istniejących budynków mieszkalnych, pensjonatowych, letniskowych i wczasowych oraz na budowę nowych obiektów (tab. 2). W nich mogło powstać co najmniej 1000-1500 nowych miejsc noclegowych. Może to świadczyć o dużej skali postępującej kolonizacji turystycznej Ustronia Morskiego, Sianożęt i Wieniotowa.

³ Wskaźnik Deferta:

$$T_f(t) = \frac{L \cdot 100}{P}$$

gdzie: L – liczba miejsc noclegowych, P – liczba ludności.

Gdy wskaźnik osiąga wartości 0-100, funkcja turystyczna występuje, 100-300 – funkcja turystyczna jest rozwinięta, a gdy osiąga ponad 300, wówczas dany obszar charakteryzuje się bardzo wysokim poziomem rozwoju funkcji turystycznych, a ta funkcja jest z pewnością dominująca.

Ryc. 5. Ruch turystyczny w gminie Ustronie Morskie w 2001 r. według województw

Interesujące dla oceny rozwoju turystyki w gminie ustronińskiej i jej roli w aktywizacji gospodarczej są opinie osób tutaj wypoczywających. Prawie 84% respondentów zauważa odnawianie i rozbudowywanie się miejscowości, zaś 63% poprawę w wyposażeniu w infrastrukturę techniczną. Około 50% badanych ocenia powstanie nowych obiektów kulturalno-rozrywkowych jako efekt rozwoju ruchu turystycznego. Z badań wynika, że około 57% ruchu turystycznego w miejscowości Ustronie Morskie to pobyty rodzinne, zaś prawie 19% indywidualne i wypoczynkowe. Celem 17% turystów jest przyjazd turystyczno-wypoczynkowy, czyli zwiedzanie połączone z kilkoma noclegami. Zaledwie 9,3% to turystyka grupowa – kolonie, obozy i wycieczki. Wyniki badań wskazują, że wypoczywają tu turyści z całego kraju, najczęściej z Polski centralnej (około 50% uczestników ruchu turystycznego) oraz południowej (31,9%; ryc. 5).

Uwagi końcowe

Nadmorskie położenie gminy Ustronie Morskie, bezpośrednie sąsiedztwo Kołobrzegu, a także korzystne położenie komunikacyjne to szczególne i dogodne warunki rozwoju funkcji turystycznej. Ukształtowanie powierzchni, budowa geologiczna i warunki geomorfologiczne ułatwiają budowę i rozbudowę budynków mieszkalnych i turystycznych.

Gmina ta ze względu na swoją małą powierzchnię, dość wysoką gęstość zaludnienia, dużą atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną powinna być szczególnie chroniona przed dewastacją środowiska geograficznego. Bliskość cennych przyrodniczo naturalnych kompleksów leśnych sprzyja rozwojowi turystyki aktywnej i lokalizacji w ich sąsiedztwie obiektów turystycznych. W pobliżu lasów dokonuje się też kolonizacja turystyczna terenów rolniczych, powstają gospodarstwa agroturystyczne.

Najbardziej atrakcyjną pod względem osadniczym i inwestycyjnym miejscowością jest Ustronie Morskie. W antropogenicznej ocenie zagospodarowania uzyskało ono jako siedziba gminy i duży ośrodek turystyczny 100 pkt, zaś sąsiednie Sianożęty 50 pkt, Rusowo 46 pkt, Kukinia 43 pkt, Wieniotowo, Kukinka oraz Bagicz od 26 do

30 pkt. Są to miejscowości, które mają szansę na rozwój pod warunkiem odpowiedniego zainwestowania.

O dużej roli turystyki w zespole miejscowości nadmorskich Ustronie Morskie-Sianożęty może świadczyć fakt, że prawie 10% ogólnej powierzchni w tych miejscowościach stanowią tereny czasowo-rekreacyjne, a 9% mieszkaniowe. Z kolonizacją turystyczną związane są również tereny komunikacyjne i usługowe stanowiące 34,3%.

Rozwój turystyki, który jest procesem przestrzenno-społecznym, bardzo wyraźnie wpływa na kształtowanie się wielokierunkowej gospodarki wiejskiej. Oddziałuje na krajobraz i sposób kształtowania przestrzeni geograficznej człowieka. Ma również wielki wpływ na sferę psychiczną, finansową, bytową ludności Ustronia Morskiego. Jest też najważniejszym czynnikiem funkcjonalnym i przestrzennym w antropogenicznym kształtowaniu krajobrazu gminy Ustronie Morskie.

Literatura

- Alejsiak W., 1999, *Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku*. Kraków
- Bronikowska-Chmej I., 1991, *Naturalne walory lecznicze Kołobrzegu*. Biblioteka Kołobrzewska, z. 7, Kołobrzeg
- Dziegieć E., 1995, *Urbanizacja turystyczna terenów wiejskich w Polsce*. Turyzm 5, z. 1
- Jackowski A., Warszyńska J., 1978, *Podstawy geografii turystyki*. Warszawa
- Kępińska Z., 1982, *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Ustronie Morskie*, Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego Architektury i Nadzoru Budowlanego. Koszalin
- Kondracki J., 2000, *Geografia regionalna Polski*. Warszawa
- Kowalczyk A., 1994, *Geograficzno-społeczne problemy zjawiska „drugich domów”*. Warszawa
- Krzyszowska-Kostrowicka A., 1995, *Zarys geoekologii rekreacji*, t. 2. Warszawa
- Liszewski S., 1995, *Przestrzeń turystyczna*. Turyzm 5, z. 2
- Maik W., 2001, *Uwagi na temat nowych problemów ujęć badawczych w turystyce*. W: *Turystyka jako czynnik rozwoju regionów, miast i obszarów wiejskich*, red. W. Maik, K. Marciniak, z. 1. Bydgoszcz
- Miedziński M., 2003, *Kolonizacja turystyczna gminy Ustronie Morskie w latach 1960-2000*. Instytut Geografii PAP w Słupsku, maszynopis pracy magisterskiej
- Szwichtenberg A., 1995, *Gospodarka turystyczna w okresie przejściowym*. Koszalin
- Trzeciak B., 1996, *Uzdrowisko Kołobrzeg – walory lecznicze, wypoczynkowe i kulturalno-turystyczne*. Koszalin
- Włodarczyk B., 1999, *Przemiany form aktywności turystycznej – przykład krawędzi Wysoczyzny Łódzkiej*. Śladami Nauki 29